

L'autorité de Callimaque à Rome.
Le prologue des Aitia au miroir de la poésie latine

1. Callimaque

CALLIMAQUE frg. 1,1-6 Pfeiffer

πολλάκ]ι μοι Τελχίνες ἐπιτρύζουσιν ἄ | οιδῆ,
νῆιδε]ς οἱ Μούσης οὐκ ἐγένοντο φίλοι,
εἴνεκε]ν οὐχ ἔν ἄεισμα διηνεκὲς ἢ βασιλ[η
.....]ας ἐν πολλαῖς ἦνυσα χιλιάσιν
ἦ.....]ους ἥρωας, ἔπος δ' ἐπὶ τυτθὸν ἐλ[ίσσω
παῖς ἄτ]ε, τῶν δ' ἐτέων ἢ δεκά]ς] οὐκ ὀλίγη.

scholia Florentina Call. frg. 1,1 Pfeiffer

[.....]. Διονυσίοις δυ[ς]ί, τῶ ελ
[.....]νι κ(αί) τῶ ἱλειονι κ(αί) Ἀσκλη-
[πιάδη τῶ Σικε]λίδη κ(αί) Ποσειδίππῳ τῶ ονο
[.....].υρίππῳ τῶ ῥήτορι κ(αί) Ἀγα
[.....]βῶ κ(αί) Πραξιφάνη τῶ Μιτυ-
[ληναίῳ

CALLIMAQUE frg. 1,7-12 Pfeiffer

.....].[.] και Τε[λ]χίσις ἐγὼ τόδε· 'φύλον α[
.....] τήκ[ειν] ἦπαρ ἐπιστάμενον,
Κώϊος οὐ]κ ἄρ' ἔην [ὀλ]ιγόστιχος· ἀλλὰ καθέλ] κει
....πο] λὺ τὴν μακρὴν ὄμπνια Θεσμοφόρο[ς
τοῖν δὲ] δυοῖν Μίμνερος ὅτι γλυκύς, α[
.....] ἢ μεγάλη δ' οὐκ ἐδίδαξε γυνή.

scholia Florentina Call. frg. 1,10 Pfeiffer

[παρα]τίθεται τε ἐν ς(υ)κρίσει τὰ ὀλίγων στί-
[χ(ων) ὄν]τ(α) ποιήματα Μιμνέρμου τοῦ Κο-
[λοφω]νίου καὶ Φιλίτα τοῦ Κώου βελτίονα
[τ(ῶν) πολ]υστίχων αὐτ(ῶν) φάσκων εἶναι [...]

CALLIMAQUE frg. 1,13-20 Pfeiffer

.....]ον ἐπὶ Θρήϊκας ἀπ' Αἰγύπτιοιο [πέτοιτο
αἵματ]ι Πυγμαίων ἠδομένη [γ]έρα[νος,
Μασσα] γέται] κ] αἰ μακ] ρὸν οἴστεύ] οἰεν ἐπ' ἄνδρα
Μῆδον]· ἀ[ηδονίδες] δ' ὦδε μελιχρ[ό]τεραι.
ἔλλετε Βασκανίη]ς ὄλοδὸν γένο]ς]· αὐθι δὲ τέχνη
κρίνετε,] [μῆ σχοίν] ω Περσίδι τῆ] ν] σοφίην·
μηδ' ἀπ' ἐμεῦ διφᾶ] τε μέγα ψοφέουσιν αἰοιδὴν
τίκτεσθαι· βροντᾶ] ν οὐκ ἐμόν, [ἀλλὰ] Διός.'

CALLIMAQUE *epigr.* 27

Ἡσιόδου τό τ' ἄεισμα καὶ ὁ τρόπος· οὐ τὸν αἰοιδῶν
ἔσχατον, ἀλλ' ὀκνέω μὴ τὸ μελιχρότατον
τῶν ἐπέων ὁ Σολεὺς ἀπεμάξατο· χαίρετε λεπταί
ρήσιες, Ἀρήτου σύμβολον ἀγρυπνίης.

CALLIMAQUE frg. 1,21-28 Pfeiffer

καὶ γὰρ ὅτ]ε πρ]ώ]τιστον ἐμοῖς ἐπὶ δέλτον ἔθηκα
 γούνασι]ν, Ἀ[πό]λλων εἶπεν ὃ μοι Λύκιος·
 '.....]...ἀοιδέ, τὸ μὲν θύος ὅττι πάχιστον
 θρέψαι, τῆ]γ Μοῦσαν δ' ὠγαθὲ λεπταλέην·
 πρὸς δέ σε] καὶ τόδ' ἄνωγα, τὰ μὴ πατέουσιν ἄμαξαι
 τὰ στείβε]ιν, ἐτέρων ἴχνια μὴ καθ' ὀμά
 δίφρον ἐλ]ᾶν μηδ' οἶμον ἀνά πλατύν, ἀλλὰ κελεύθους
 ἀτρίπτο]υς, εἰ καὶ στε]ι]γοτέρην ἐλάσεις.'

CALLIMAQUE *hymn.* 2,105-112

ὁ Φθόνος Ἀπόλλωνος ἐπ' οὔατα λάθριος εἶπεν·
 'οὐκ ἄγαμαι τὸν ἀοιδὸν ὃς οὐδ' ὅσα πόντος ἀεῖδει.'
 τὸν Φθόνον ὠπόλλων ποδί τ' ἤλασεν ὦδέ τ' ἔειπεν·
 Ἄσσυρίου ποταμοῖο μέγας ῥόος, ἀλλὰ τὰ πολλά
 λύματα γῆς καὶ πολλὸν ἐφ' ὕδατι συρφετὸν ἔλκει.
 Δηοῖ δ' οὐκ ἀπὸ παντὸς ὕδωρ φορέουσι μέλισσαι,
 ἀλλ' ἦτις καθαρὴ τε καὶ ἀχράαντος ἀνέρπει
 πίδακος ἐξ ἱερῆς ὀλίγη λιβάς ἄκρον ἄωτον.'

CALLIMAQUE *epigr.* 28,1-4

ἐχθαίρω τὸ ποίημα τὸ κυκλικόν, οὐδὲ κελεύθῳ
 χαίρω, τίς πολλοὺς ὦδε καὶ ὦδε φέρει·
 μισέω καὶ περίφοιτον ἐρώμενον, οὐδ' ἀπὸ κρήνης
 πίνω· σικχαίνω πάντα τὰ δημόσια.

CALLIMAQUE frg. 1,29-40 Pfeiffer

τῷ πιθόμη]ν· ἐνὶ τοῖς γὰρ ἀεῖδομεν οἱ λιγὺν ἦχον
 τέττιγος, θ]όρυβον δ' οὐκ ἐφίλησαν ὄνων.
 θηρὶ μὲν ο]ύατόεντι πανεῖκελον ὀγκήσαιτο
 ἄλλος, ἐγ]ῶ δ' εἶην οὐλ[α]χὺς, ὁ πτερόεις,
 ἂ πάντ]ως, ἵνα γῆρας ἵνα δρόσον ἦν μὲν ἀεῖδω
 πρῶκιο]ν ἐκ δίης ἠέρος εἶδαρ ἔδων,
 αὐθι τ]ὲ δ']ἐκ]δύοιμ]ι], τό μοι βάρος ὅσον ἔπεστι
 τριγ]λώ]χι]γ ὀλ]οῶ] νῆσος ἐπ' Ἐγκελάδω.
Μοῦσαι γ]ἄρ ὅσους ἴδον ὄθμα]τ]ι παῖδας
 μὴ λοξῶ, πολιοῦς] οὐκ ἀπέθεντο φίλους.
]σε[.] πτερὸν οὐκέτι κινεῖν
]η]ῆ]μος ἐνεργότατος.

CALLIMAQUE frg. 2 Pfeiffer

ποιμ]ἐνι μῆλα νέμ]οντι παρ' ἴχνιον ὀξέος ἵππου
 Ἑσιόδ]ω Μουσέων ἐσμὸ]ς ὅτ' ἠντίασεν
 μ]έν οἱ Χάεος γενεσ[
]ἐπὶ πτέργης ὕδα[
 τεύχω]ν ὡς ἐτέρω τις ἐῶ] κακὸν ἥπατι τεύχει
]ῶ ζώειν ἄξιον α[
].εν πάντες σε· τὸ γα[
].δε πρήσσειν εὐμα[
]..ιπᾶ. '[..].[

2. Rome

2.1. L'époque archaïque

ENNIUS *ann. frg.* 5-6 Vahlen = 2-3 Skutsch ap. Fronton *ad M. Caes.* 4,12,4 ; Cicéron *ac.* 2,51
 ... somno leni placidoque reuinctus
 ... uisus Homerus adesse poeta.

ENNIUS *ann. frg.* 213-217 Vahlen = 206-210 Skutsch ap. Cicéron *Brut.* 71
 scripsere alii rem
 uorsibus quos olim Faunei uatesque canebant
 {cum} [*Cic. trib. Skutsch*] neque Musarum scopulos
 nec dicti studiosus {quisquam erat} [*Cic. trib. Skutsch*] ante hunc
 nos ausi reserare...

2.2. La fin de la République

CINNA *frg.* 11 Blänsdorf ap. Isidore *orig.* 6,12,1
 haec tibi Arateis multum inuigilata lucernis
 carmina, quis ignis nouimus aetherios,
 leuis in aridulo maluae descripta libello
 Prusiaca uexi munera nauicula.

LUCRÈCE 1,926-934 = 4,1-9
 auia Pieridum peragro loca nullius ante
 trita solo. iuuat integros accedere fontis
 atque haurire iuuatque nouos decerpere flores
 insignemque meo capiti petere inde coronam,
 unde prius nulli uelarent tempora Musae;
 primum quod magnis doceo de rebus et artis
 religionum animum nodis exsoluere pergo,
 deinde quod obscura de re tam lucida pango
 carmina musaeo contingens cuncta lepore.

CATULLE 1
 cui dono lepidum nouum libellum
 arido modo pumice expolitur?
 Corneli, tibi: namque tu solebas
 meas esse aliquid putare nugas
 iam tum, cum ausus es unus Italarum
 omne aeuum tribus explicare chartis,
 doctis, Iuppiter, et laboriosis.
 quare habe tibi quidquid hoc libelli,
 qualecumque ; quod, <o> patrona uirgo,
 plus uno maneat perenne saeclo.

CATULLE 95
 Zmyrna mei Cinnae, nonam post denique messem
 quam coeptast nonamque edita post hiemem,
 milia cum interea quingenta Hortensius uno

Zmyrna cauas Satrachi penitus mittetur ad undas,
 Zmyrnam cana diu saecula peruoluent:
 at Volusi annales Paduam morientur ad ipsam
 et laxas scombris saepe dabunt tunicas.
 parua mei sint cordi monimenta <sodalis>,
 at populus tumido gaudeat Antimacho.

CATULLE 50,1-6
 hesterno, Licini, die otiosi
 multum lusimus in meis tabellis,
 ut conuenerat esse delicatos:
 scribens uersiculos uterque nostrum
 ludebat numero modo hoc modo illoc,
 reddens mutua per iocum atque uinum.

2.3. L'époque augustéenne

2.3.1. Le genre lyrique

HORACE *carm.* 2,16,37-40
 ... mihi parua rura et
 spiritum Graiae tenuem Camenae
 Parca non mendax dedit et malignum
 spernere uolgens.

HORACE *carm.* 3,30,10-14
 dicar, qua uiolens obstrepit Aufidus
 et qua pauper aquae Daunus agrestium
 regnauit populorum, ex humili potens
 princeps Aeolium carmen ad Italos
 deduxisse modos. sume superbiam
 quaesitam meritis et mihi Delphica
 lauro cinge uolens, Melpomene, comam.

HORACE *carm.* 1,7,1-7
 Laudabunt alii claram Rhodon aut Mytilenen
 aut Epheson bimarisque Corinthi
 moenia uel Baccho Thebas uel Apolline Delphos
 insignis aut Thessala Tempe;
 sunt quibus unum opus est intactae Palladis urbem
 carmine perpetuo celebrare et
 undique decerptam fronti praeponere oliuam.

HORACE *carm.* 4,3,1-12
 quem tu, Melpomene, semel
 nascentem placido lumine uideris,
 illum non labor Isthmius
 clarabit pugilem, non equos inpiger
 curru ducet Achaico
 uictorem, neque res bellica Deliis
 ornatum foliis ducem,
 quod regum tumidas contuderit minas,
 ostendet Capitolio:
 sed quae Tibur aquae fertile praefluunt
 et spissae nemorum comae
 fingent Aeolio carmine nobilem.

HORACE *carm.* 4,15,1-4
 Phoebus uolentem proelia me loqui
 uictas et urbis increpuit lyra,
 ne parua Tyrrhenum per aequor
 uela darem.

2.3.2. *Le genre bucolique*

VIRGILE *ecl.* 6,1-9

prima Syracosio dignata est ludere uersu
 nostra neque erubuit siluas habitare Thalea.
 cum canerem reges et proelia, Cynthius aurem
 uellit et **admonuit**: “pastorem, Tityre, pinguis
 pascere oportet ouis, deductum dicere carmen.”
 nunc ego (namque super tibi erunt qui dicere laudes,
 Vare, tuas cupiant et tristia condere bella)
 agrestem tenui meditabor harundine Musam.

2.3.3. *L'élégie*

PROPERCE 3,1,1-12

Callimachi Manes et Coi sacra Philitae,
 in uestrum, quaeso, me sinite ire nemus.
 primus ego ingredior puro de fonte sacerdos
 Itala per Graios orgia ferre choros.
 dicite, quo pariter carmen tenuastis in antro
 quoue pede ingressi? quamue bibistis aquam?
 ah ualeat, Phoebum quicumque moratur in armis!
 exactus tenui pumice uersus eat,
 quo me Fama leuat terra sublimis, et a me
 nata coronatis Musa triumphat equis,
 et mecum in curru parui uectantur Amores,
 scriptorumque meas turba secuta rotas.

PROPERCE 3,3,5-24

paruaque iam magnis admoram fontibus ora
 (unde pater sitiens Ennius ante bibit,
 et cecinit Curios fratres et Horatia pila,
 regiaque Aemilia uecta tropaea rate,
 uictricisque moras Fabii pugnamque sinistram
 Cannensem et uersos ad pia uota deos,
 Hannibalemque Lares Romana sede fugantis,
 anseris et tutum uoce fuisse Iouem),
 cum me Castalia speculans ex arbore Phoebus
 sic ait aurata nixus ad antra lyra:
 “quid tibi cum tali, demens, est flumine? quis te
 carminis heroi tangere iussit opus?
 non hic ulla tibi speranda est fama, Properti:
 mollia sunt paruis prata terenda rotis:
 ut tuus in scamno iactetur saepe libellus,
 quem legat exspectans sola puella uirum.
 cur tua praescriptos euecta est pagina gyros?
 non est ingenii cumba grauanda tui.
 alter remus aquas alter tibi radat harenas
 tutus eris: medio maxima turba mari est”.

PROPERCE 4,1,58-66 ; 131-135

ei mihi, quod nostrost paruus in ore sonus!
 sed tamen exiguo quodcumque e pectore riui
 fluxerit, hoc patriae seruiet omne meae.
 Ennius hirsuta cingat sua dicta corona:
 mi folia ex hedera porrige, Bacche, tua,

ut nostris tumefacta superbiat Vmbria libris,
 Vmbria Romani patria Callimachi!
 scandentis quisquis cernit de uallibus arces,
 ingenio muros aestimet ille meo!

...

mox ubi bulla rudi dimissa est aurea collo,
 matris et ante deos libera sumpta toga,
 tum tibi pauca suo de carmine dictat Apollo
 et uetat insano uerba tonare foro

2.3.4. La satire

HORACE *serm.* 1,4,6-13 ; 43-48

hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,
 mutatis tantum pedibus numerisque, facetus,
 emunctae naris, durus componere uersus.
 nam fuit hoc uitiosus: in hora saepe ducentos,
 ut magnum, uersus dictabat stans pede in uno;
 cum flueret lutulentus, erat quod tollere uelles;
 garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
 scribendi recte: nam ut multum, nil moror.

...

ingenium cui sit, cui mens diuinior atque os
 magna sonaturum, des nominis huius [sc. poetae] honorem.

HORACE *serm.* 1,10,50-61

at dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem
 plura quidem tollenda relinquendis. age quaeso,
 tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
 nil comis tragici mutat Lucilius Acci?
 non ridet uersus Enni grauitate minores,
 cum de se loquitur non ut maiore repressis?
 quid uetat et nosmet Lucili scripta legentis
 quaerere, num illius, num rerum dura negarit
 uersiculos natura magis factos et euntis
 mollius ac siquis pedibus quid claudere senis,
 hoc tantum contentus, amet scripsisse ducentos
 ante cibum uersus, totidem cenatus ?

2.4. Métamorphoses de l'épopée

OVIDE *met.* 1,1-4

in noua fert animus mutatas dicere formas
 corpora; di, coeptis (nam uos mutastis et illas)
 adspirate meis primaque ab origine mundi
 ad mea perpetuum deducite tempora carmen!

Éléments bibliographiques

HUNTER, Richard L., *The Shadow of Callimachus : Studies in the Reception of Hellenistic Poetry at Rome*, Cambridge : Cambridge University Press, 2006.

WIMMEL, Walter, *Kallimachos in Rom : die Nachfolge seines apologetischen Dichtens in der Augusteerzeit*, Wiesbaden : F. Steiner, 1960